

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบในการศึกษา ตามลำดับดังนี้

สภาพการทำเกษตรกรรมในประเทศไทย

การพัฒนารูปแบบเกษตรกรรม

ระบบการท่องเที่ยว

การให้นิยามและความหมายการท่องเที่ยวเกษตร

องค์ประกอบการท่องเที่ยวเกษตร

หลักการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การจัดประเภทแหล่งท่องเที่ยวเกษตร

ชุมชนกับการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

แนวความคิด โครงการการท่องเที่ยวเกษตรของหน่วยงานของรัฐ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สภาพการทำเกษตรกรรมในประเทศไทย

ประเทศไทยมีเนื้อที่ประมาณ 320.69 ล้านไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมประมาณ ร้อยละ 54.52 ของพื้นที่ประเทศ สภาพการใช้ที่ดินที่มีเนื้อที่รองลงมาได้แก่พื้นที่ป่าไม้ ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 105.50 ล้านไร่หรือร้อยละ 32.89 ของพื้นที่ประเทศ โดยมีสภาพป่าสมบูรณ์เหลือประมาณร้อยละ 23.5 นอกนั้นเป็นสภาพป่าเสื่อมโทรม มีพื้นที่แหล่งน้ำประมาณ 3.51 ล้านไร่ หรือร้อยละ 1.09 ของพื้นที่ประเทศ พื้นที่ที่เหลือเป็นทุ่งหญ้าธรรมชาติ พื้นที่ลุ่มเหมืองแร่ นาเกลือ หาดทราย รวมแล้วมีเนื้อที่ประมาณ 32.16 ล้านไร่

จากการวิเคราะห์ศักยภาพที่ดินของประเทศไทยพบว่า มีที่ดินที่เหมาะสมต่อการกสิกรรม ประมาณ 167.41 ล้านไร่ หรือร้อยละ 52.20 ของพื้นที่ประเทศ ที่ดินที่เหมาะสมต่อการทำปศุสัตว์ ประมาณ 101.07 ล้านไร่ หรือร้อยละ 31.52 ของพื้นที่ประเทศ ที่ดินที่เหมาะสมต่อการทำ พืชไร่ ประมาณ 48.70 ล้านไร่ หรือร้อยละ 15.19 ของพื้นที่ประเทศ เขตพัฒนาเพื่อ กิจกรรมประมงและแหล่งน้ำประมาณ 3.51 ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ 1.09 ของพื้นที่ประเทศ

จากการศึกษาสภาพเกษตรกรรมในประเทศไทยดังกล่าวข้างต้น การจัดการเกษตรกรรม จึงมีรูปแบบที่หลากหลายได้ ขึ้นอยู่กับการประกอบอาชีพของเกษตรกรและวิถีชีวิตวัฒนธรรมของ ท้องถิ่นนั้น ๆ ลักษณะของพื้นที่เกษตรกรรมหลายแห่งมีศักยภาพเพียงพอที่สามารถจะพัฒนา เพื่อการท่องเที่ยวเกษตรได้ ซึ่งจะ ได้กล่าวรายละเอียดต่อไป

การพัฒนาารูปแบบเกษตรกรรม

จากการศึกษาการพัฒนาารูปแบบเกษตรกรรม พอจำแนกได้ 10 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบการทำนา ที่ใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมในการเตรียมดินและเก็บเกี่ยว เช่น ใช้ควาย ไถนา ใช้แรงงานคนในการเก็บเกี่ยวและนวดข้าว มีการประกอบอาชีพเสริม ได้แก่ การเพาะเห็ด ขกยอ ตกปลา เป็นต้น วัฒนธรรมทำการเกษตรแบบนี้เป็นวงจรชีวิตที่สามารถพบเห็น ได้บริเวณ จังหวัดอยุธยา และอ่างทอง

2. รูปแบบเกษตรผสมผสาน ได้แก่ การปลูกผักปลอดสารพิษรวมกับไม้ผล และ ขุดบ่อเลี้ยงปลาหรือทำนาควบคู่กันไป สามารถทำผักสด ขายผลไม้ บึงปลาหรือกุ้ง ขายให้แก่ นักท่องเที่ยวได้ รูปแบบการใช้ที่ดินแบบนี้พบมาก ในจังหวัดนครปฐมและราชบุรี

3. รูปแบบสวนผลไม้ ไม้ผลที่ปลูกและเป็นที่ยอมรับของชาวต่างชาติได้แก่ มะม่วง ส้มโอ ชมพู พบมากบริเวณจังหวัดนครปฐม เงาะ พุริณ มังคุด ลองกอง พบมากบริเวณจังหวัดระยอง จันทบุรีและปราจีนบุรี ลำไย ลิ้นจี่ พบมากบริเวณจังหวัดลำพูน เชียงใหม่และเชียงราย และ ลองกอง พบที่จังหวัดนราธิวาส ซึ่งสามารถจัดเทศกาลชิมผลไม้ของแต่ละจังหวัดได้ โดยให้ นักท่องเที่ยวเข้าไปเก็บผลไม้ได้ด้วยตนเอง โดยจัดกิจกรรมวิธีการเก็บที่หลากหลาย

4. รูปแบบไม้ดอกไม้ประดับ ได้แก่ ริงกล้วยไม้ พบมากที่จังหวัดนครปฐม และราชบุรี แปลงกุหลาบพบที่จังหวัดนครปฐม ตาก และเชียงใหม่ สวนไม้ดอกไม้ประดับพบที่จังหวัดนครปฐม เชียงใหม่ เชียงราย และนครราชสีมา เป็นต้น

5. รูปแบบเกษตรเชิงอนุรักษ์ผสมกับวัฒนธรรมชาวไทยภูเขา ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวเกษตรหลายจังหวัด เช่น สวนชา สวนเมี่ยง ที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย การทำการเกษตรบนพื้นที่สูงในจังหวัดเพชรบูรณ์ เชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน

6. รูปแบบศูนย์ศึกษาและศูนย์วิจัยทดลองของหน่วยราชการต่าง ๆ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาห้วยฮ่องไคร้ จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์ศึกษาพัฒนาเขาหินซ้อน จังหวัดฉะเชิงเทรา ศูนย์ศึกษาพัฒนาพิภพทอง จังหวัดนครราชสีมา ศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยทราย จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น นอกจากนี้มีศูนย์วิจัยทดลองของหน่วยราชการต่าง ๆ เช่น กรมประมง กรมป่าไม้ กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเกษตรได้

7. โครงการหลวงและโครงการพระราชดำริ เช่น โครงการหลวงดอยอินทนนท์ โครงการหลวงห้วยลิก โครงการหลวงดอยอ่างขาง และโครงการพัฒนาดอยตุง เป็นต้น ซึ่งมีพันธุ์ไม้หลากหลายและสวนผักต่าง ๆ สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้

8. รูปแบบชุมชนเกษตรกร เช่น ชุมชนประมง ชุมชนชาวสวนยาง ชุมชนชาวเขา สหกรณ์นิคมต่าง ๆ เป็นต้น รูปแบบนี้จะรวมวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นบ้านเข้าไปด้วย

9. รูปแบบสวนเกษตรหรือฟาร์มของเอกชน เช่น สวนสามพราน จังหวัดนครปฐม ไร่บีเอ็น จังหวัดเพชรบูรณ์ ไร่บุญรอด จังหวัดเชียงราย และฟาร์มผีเสื้อแม่สา จังหวัดเชียงใหม่ ฟาร์มจระเข้ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นต้น

10. รูปแบบตลาดการเกษตร เช่น ตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ตลาดไท สี่มุมเมือง จังหวัดปทุมธานี ตลอดจนตลาดสดผลไม้ในเทศกาลต่าง ๆ

ระบบการท่องเที่ยว

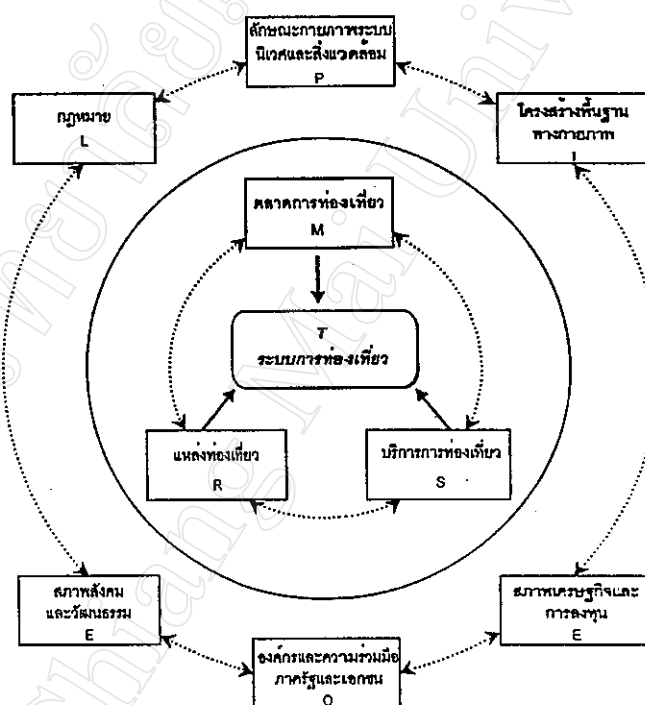
การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจ ที่มีองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน คือ

1. ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource)
2. บริการการท่องเที่ยว (Tourism Service)

3. ตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market or Tourist)

แต่ละองค์ประกอบมีองค์ประกอบย่อย ๆ ที่สัมพันธ์กัน ความสัมพันธ์ระหว่างระบบย่อย ทั้ง 3 เกิดขึ้น เมื่อนักท่องเที่ยวได้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ หรือ เพื่อทัศนศึกษา นอกจากองค์ประกอบภายในระบบแล้ว การท่องเที่ยวยังมีสิ่งแวดล้อมสำคัญที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอีกหลายประการ เช่น สภาพกายภาพและระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจ การลงทุน วัฒนธรรม องค์การ และกฎหมาย เป็นต้น (ดังรูปที่ 1)

รูปที่ 1 แสดงระบบการท่องเที่ยว



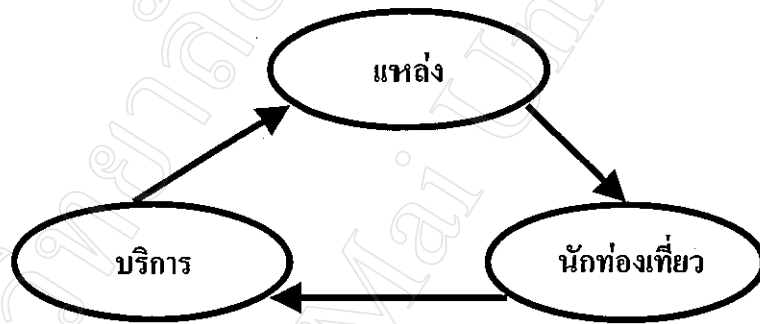
การให้นิยามและความหมายการท่องเที่ยวเกษตร

การให้คำนิยามและความหมายการท่องเที่ยวเกษตรที่จะกล่าวในเนื้อหาต่อไปนี้ สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แห่งประเทศไทย (2543) ได้กล่าวถึงการให้คำนิยามไว้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การให้นิยามโดยใช้หลักองค์ประกอบ

การท่องเที่ยวมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ แหล่ง บริการ และนักท่องเที่ยว จากการพิจารณาองค์ประกอบทั้ง 3 ประการในการท่องเที่ยวเกษตรจะมีลักษณะ ดังนี้

- แหล่ง หมายถึง กิจกรรมการเกษตรที่สามารถดึงดูดและเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว
- บริการ หมายถึง การให้การรองรับเพื่อตอบสนองตามมาตรฐานความต้องการของนักท่องเที่ยว
- นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ต้องการได้รับความรู้และเพลิดเพลินมีความสามารถและยินดีจะจ่ายเพื่อเข้าถึงแหล่งและใช้บริการ



สรุปนิยามและความหมายของการท่องเที่ยวเกษตร โดยพิจารณาจากหลักองค์ประกอบ ได้ดังนี้

“การท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมหลักด้านการเกษตร ที่สามารถดึงดูดและเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว โดยมีบริการจัดไว้ให้รองรับเพื่อตอบสนองตามมาตรฐานความต้องการของนักท่องเที่ยวให้ได้รับความรู้และเพลิดเพลิน โดยนักท่องเที่ยวมีความสามารถและยินดีจะจ่ายเพื่อเข้าถึงแหล่งและใช้บริการนั้น”

2. การให้คำนิยามโดยใช้หลักการเชิงระบบ

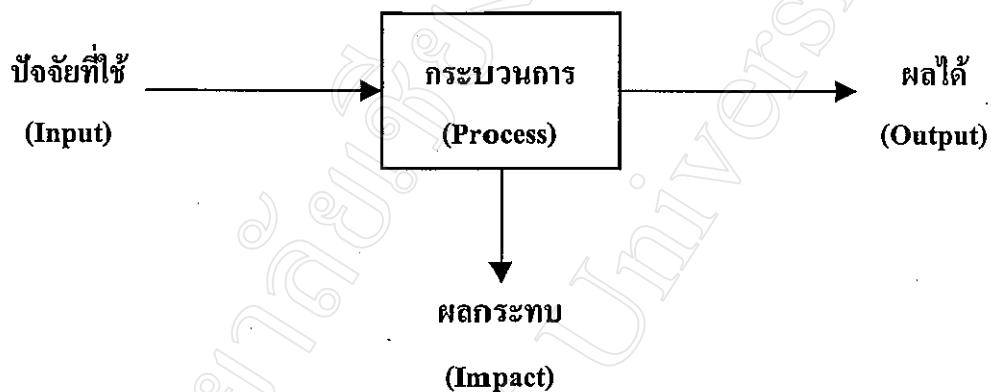
การใช้หลักการดังกล่าวนี้เพื่อให้คำนิยามและความหมาย โดยใช้หลักการเชิงระบบ โดยพิจารณาว่าการท่องเที่ยวมีปัจจัยที่ใช้ (Input) กระบวนการ (Process) และผลได้ (Output) รวมทั้งผลข้างเคียง (Effect) หรือผลกระทบ (Impact)

ปัจจัยที่ใช้ (Input) หมายถึง ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมเกษตรเป็นหลัก รวมทั้งการให้บริการ

กระบวนการ (Process) หมายถึง การบริหารและการจัดไว้เพื่อรองรับการท่องเที่ยว

ผลได้ (Output) หมายถึง ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและรายได้ของเกษตรกร

ผลกระทบ (Impact) หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นทั้งบวกและทางลบ



สรุปนิยามและความหมายของการท่องเที่ยวเกษตร โดยพิจารณาจากหลักการเชิงระบบ ได้ดังนี้

“การท่องเที่ยวที่ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวมีกิจกรรมเกษตรเป็นหลัก มีการบริหารและการจัดไว้เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวและสร้างรายได้แก่เกษตรกร และมีการจัดการผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นในการท่องเที่ยวเกษตร”

3. การให้นิยามโดยหลักการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

เป็นหลักการพิจารณาโดยคำนึงถึงหลักการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ประกอบกับการคำนึงถึงปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของชุมชนและมีการจัดระบบบริหาร และจัดการที่ดี จึงให้ความหมายการท่องเที่ยวเกษตร ดังนี้

“การท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการเกษตรเป็นหลัก มีการจัดการที่ใช้หลักการเชิงอนุรักษ์ โดยเกษตรกรเข้ามีส่วนร่วม มีการจัดระบบการบริหาร การจัดการคุณภาพ โดยมุ่งให้บังเกิดผลทางด้านการส่งเสริมการพัฒนาการเกษตร การพักผ่อน การศึกษาทางวัฒนธรรม และการรักษาสภาพแวดล้อม”

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเกษตร

เมื่อพิจารณาจากระบบการท่องเที่ยว มีองค์ประกอบการท่องเที่ยวเกษตรที่สำคัญ 3 ส่วน คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวเกษตร ตลาดการท่องเที่ยว และบริการการท่องเที่ยว กล่าวคือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวเกษตร หมายถึง ทรัพยากรที่ใช้ในการผลิต ผลผลิตทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นแสงแดด ดิน น้ำ ตลอดจนพันธุ์พืช-พันธุ์สัตว์ ซึ่งเกิดการจัดการโดยมนุษย์ ก่อให้เกิดผลผลิตทางการเกษตร เพื่ออุปโภคบริโภค ในที่นี้อาจเรียกทรัพยากรการท่องเที่ยวเกษตรนี้ว่าแหล่งเกษตรกรรม ซึ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือแหล่งเกษตรกรรมโดยครอบคลุมบทบาทของพื้นที่ กระบวนการ และกิจกรรมการเกษตร สามารถคัดเลือกนำมาใช้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวได้

2. ตลาดการท่องเที่ยวเฉพาะ เป็นตลาดที่ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเฉพาะเรื่องมากขึ้น นักท่องเที่ยวประเภทนี้จะให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้กิจกรรมเฉพาะด้าน เช่น การศึกษาวิถีชีวิต การศึกษาวัฒนธรรม โบราณสถานวัตถุเฉพาะด้าน จึงทำให้มีความชัดเจนในด้านการจัดการการตลาดมากขึ้น ปัจจุบันนักท่องเที่ยวประเภทนี้มีปริมาณมากขึ้น เช่น มีการจัดทัวร์การเดินทาง การเกษตรกรรมของท้องถิ่น จังหวัดเพชรบุรี การจัดทัวร์ผลไม้ เป็นต้น

3. บริการการท่องเที่ยว เช่น ที่พัก ร้านอาหาร การบริการนำเที่ยว จะต้องเกี่ยวเนื่องกับการเกษตรกรรมและชนบท ปัจจุบันธุรกิจบริการที่พักค้างแรม เช่น โรงแรม รีสอร์ท และเกสต์เฮาส์ ให้บริการกับนักท่องเที่ยวนั้นไม่เพียงพอ และมีตัวอย่างการบริการที่อยู่ในรูปแบบธรรมชาติที่เห็นได้ชัดเจน คือ การพักตามบ้าน (Home Stay) และพักตามสวนเกษตรต่าง ๆ (Farm Stay)

การจัดบริการที่พักที่เป็นหน่วยเล็กที่สุด มีเพียงแห่งละหนึ่งหรือสองห้องนอน แต่ให้บริการมากกว่าการพักที่โรงแรม ก็ตรงที่เจ้าของกิจการและนักท่องเที่ยวต่างเปิดใจได้เรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังได้รับประสบการณ์แปลกใหม่ที่เป็นมิตรไมตรี และเจ้าของบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นจากงานประจำวัน ส่วนการแบ่งห้องพักหนึ่งหรือสองห้องนอนในบ้านที่อยู่ในชุมชนให้นักท่องเที่ยว 2 หรือ 4 คน พักอาศัยมากกว่าหนึ่งคืน เจ้าของบ้านทำอาหารเพิ่มและร่วมรับประทานอาหารด้วยกัน ร่วมวงสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วงที่มีงานประเพณีก็ทำไปร่วมงานประเพณี พร้อมทั้งนำชมหรือจัดรายการเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่ท้องถิ่นนั้นด้วย ทั้งนี้เจ้าของบ้านคิดราคาค่าบริการด้วยราคามิตรภาพหรือราคาที่เหมาะสม การบริการท่องเที่ยวเช่นนี้ เรียกว่า โฮมสเตย์ (Home Stay)

หากเจ้าของบ้านมีเรือกสวนไร่นา มีฟาร์มเลี้ยงสัตว์ นักท่องเที่ยวที่พักผ่อนอยู่ด้วย ได้ศึกษากิจกรรมภายในครอบครัวได้รับประสบการณ์ตรงในที่พัก หรือเรียนรู้การประกอบอาชีพ และมีเวลาไปเที่ยวชมสถานที่สำคัญในพื้นที่นั้น ๆ เจ้าของบ้านได้เงินเป็นค่าบริการและการจัดการ จึงเรียกบริการนี้ว่า ฟาร์มสเตย์ (Farm Stay) (สุวรรณดี, 2541)

ดังนั้นการจัดการโฮมสเตย์หรือฟาร์มสเตย์นั้น หากคิดแบบไทย ๆ เสมือนหนึ่งการจัดรับรองให้การต้อนรับเพื่อนต่างบ้านต่างเมือง ทว่าเพื่อนที่มาพักค้างแรมแต่ละครั้งเจ้าของบ้านไม่เคยรู้จักกันมาก่อนทราบเรื่องราวส่วนตัวของผู้มาพัก จากโบสมิตรที่กรอกข้อมูลส่งมาให้ ดังนั้นจึงต้องมีการเรียนรู้ พุคคุยแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทำนองเดียวกันนักท่องเที่ยวก็รู้จักเจ้าของบ้านและครอบครัว จากข้อมูลที่ประกาศยินดีต้อนรับและบริการนักท่องเที่ยว นับเป็นการรู้จักเขา รู้จักเราจากการอ่านข้อมูล ก่อนที่จะมารู้จักกันพบหน้าพร้อมตากันที่บ้าน

สรุปได้ว่าบริการโฮมสเตย์หรือฟาร์มสเตย์ เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติตามสถานที่ต่าง ๆ เช่นแหล่งเกษตรกรรมในชนบทที่พร้อมจะให้บริการในรูปแบบนี้ ซึ่งถือเป็นบริการที่รับรองหรือต้อนรับเพื่อนต่างบ้านต่างเมือง โดยเจ้าของบ้านแจ้งรายละเอียดส่วนตัว ครอบครัว และการประกอบอาชีพ การบริการอาหารและน้ำดื่ม พร้อมทั้งกำหนดราคาให้ทราบ นักท่องเที่ยวก็แจ้งรายละเอียดส่วนตัวและยอมรับกติกาการบริการ ยินดีจ่ายเงินตามที่เจ้าของบ้านกำหนดค่าบริการ และนักท่องเที่ยวต้องใช้เวลาติดต่อสมัครเข้าพักแรมกับเจ้าของบ้านโดยตรง

หลักการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ทรัพยากรการท่องเที่ยวการเกษตร หมายถึง ทรัพยากรที่ใช้ในการผลิต ผลผลิตทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นแสงแดด ดิน น้ำ ตลอดจนพันธุ์พืช-พันธุ์สัตว์ ซึ่งเกิดการจัดการโดยมนุษย์ ก่อให้เกิดผลผลิตทางการเกษตร เพื่ออุปโภคบริโภค การที่จะพัฒนาทรัพยากรดังกล่าวให้มีการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบเกษตรที่ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ต้องอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ และหลักการ ดังจะกล่าวต่อไป

องค์ประกอบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539) กล่าวถึงองค์ประกอบหลักที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ 4 ประการ คือ

1. ต้องดำเนินการในขอบเขตความสามารถของธรรมชาติชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
2. ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
3. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
4. ต้องชี้้นำตามความปรารถนาของประชาชนและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ
การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีหลักการ ดังนี้
 1. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอคี่ (Using Resource Sustainably) เป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว โดยถือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ
 2. การลดการบริโภคที่มากเกินไปจนเกินความจำเป็น และการลดของเสีย (Reducing Overconsumption and Waste) จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยวด้วย
 3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintaining Diversity) มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้
 4. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติและการพัฒนาท้องถิ่น การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว
 5. การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น (Supporting Local Economies) โดยที่ได้พิจารณาด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย
 6. การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยว (Involving Local Communities) ซึ่งจะไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชากรและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่จะช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวด้วย

7. การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ ระหว่างผู้ประกอบการ ประชากร ท้องถิ่น องค์กร และสถาบันที่เกี่ยวข้อง (Consulting Stakeholders and the Public) มีความจำเป็นในอันที่จะร่วมงานกันไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหา และลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่าง กัน

การจัดประเภทแหล่งท่องเที่ยวเกษตร

การจัดประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเกษตร จัดแบ่งเป็น 5 ประเภท ได้แก่ ฟาร์มท่องเที่ยวเกษตร หมู่บ้านท่องเที่ยวเกษตร อุทยานท่องเที่ยวเกษตร โครงการทดลองการเกษตรของรัฐ โครงการหลวง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ฟาร์มท่องเที่ยวเกษตร (Agrotourism Farm)

ฟาร์มท่องเที่ยวเกษตร เป็นลักษณะที่เกษตรกรได้นำกิจกรรมของการเกษตรมาเสนอขายในเชิงการท่องเที่ยว โดยดำเนินการเป็นรายฟาร์ม เท่าที่พบในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายใหญ่ ซึ่งมีศักยภาพการพัฒนา การจัดเป็นที่พักประเภท Farm Stay ส่วนเกษตรกรรายย่อยอาจจัดเป็น Home Stay

2. หมู่บ้านท่องเที่ยวเกษตร (Agrotourism Village)

หมู่บ้านท่องเที่ยวเกษตร เป็นลักษณะที่มีการจัดการท่องเที่ยวเกษตรทั้งหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากความดึงดูดใจของการท่องเที่ยว อาจเกิดจากที่มีเกษตรกรจำนวนมากและหลากหลาย รวมทั้งในพื้นที่ชนบท หมู่บ้านขนาดใหญ่บางแห่ง จะมีพื้นที่พักผ่อนหรือแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นรวมอยู่ด้วย จึงสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมู่บ้านได้

3. อุทยานท่องเที่ยวเกษตร (Agrotourism Park)

อุทยานท่องเที่ยวเกษตร เป็นลักษณะพื้นที่ขนาดใหญ่ที่มีพื้นที่เกษตรกรรมติดต่อกันหลายหมู่บ้าน สามารถพัฒนาเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวร่วมกัน โดยวางแผนจัดเป็นพื้นที่อุทยานท่องเที่ยว และให้บริการบางอย่างร่วมกันได้ รวมทั้งสามารถพัฒนาร่วมกันเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ จึงทำให้สร้างความต่อเนื่องของการเดินทาง และการสร้างความดึงดูดใจให้กับนักท่องเที่ยว

4. โครงการทดลองการเกษตรของรัฐ

โครงการทดลองการเกษตรของรัฐ เป็นแหล่งที่ทางราชการจัดเป็นสถานีทดลองหรือศูนย์วิจัยทางการเกษตร จึงมีความดึงดูดใจผู้ต้องการศึกษาหาความรู้ทางการเกษตร รวมทั้งนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการพบเห็นการค้นพบสิ่งใหม่ๆ ทางเกษตร

5. โครงการหลวง

โครงการหลวง เป็นลักษณะโครงการในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงช่วยเหลือเกษตรกรให้มีการพัฒนาพื้นที่เกษตรให้เกิดประโยชน์มากที่สุด นอกจากนี้ยังเป็นส่วนราชการที่ให้ความรู้แก่เกษตรกรและผู้ที่สนใจเกี่ยวกับการศึกษาทางด้านเกษตรและยังสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อีกด้วย เช่น โครงการหลวงต่าง ๆ และสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ เป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและอยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวมพรรณพืช การทำเกษตรในพื้นที่เฉพาะ เช่น พืชเมืองหนาว เป็นต้น จึงจัดเป็นรูปแบบการเกษตรที่จะได้ทำการศึกษาเพื่อประเมินศักยภาพต่อการนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวต่อไป (ที่มา : สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย)

ชุมชนกับการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

ความเกี่ยวข้องระหว่างชุมชนกับการท่องเที่ยวนั้น จะมีลักษณะขอบเขตและรูปแบบที่กว้างขวางและหลากหลาย ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม โดยหาข้อจำกัดที่ชัดเจนได้ยาก ทั้งนี้ความเกี่ยวข้องของชุมชนกับการท่องเที่ยวจะสามารถกำหนดได้ใน 2 ลักษณะ คือ ผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน

ผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ

ในส่วนของชุมชนกับการท่องเที่ยวนั้น จะมีการเกี่ยวข้องและเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน ผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับมี 2 ทาง คือ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และผลประโยชน์ทางสังคม

1. ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ที่ชุมชนจะได้รับ ได้แก่
 - 1.1 การเกิดการสร้างงาน สมาชิกชุมชนมีงานทำ สืบเนื่องจากมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น
 - 1.2 เกิดการพัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการบริการท่องเที่ยว
 - 1.3 เกิดระบบตลาด เมื่อมีการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องมือ เครื่องใช้ และปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การบริการท่องเที่ยว
 - 1.4 เกิดระบบการผลิตวัตถุดิบท้องถิ่นเพื่อป้อนระบบตลาด
 - 1.5 มีรายได้จากแหล่งรายได้ใหม่ที่เกิดจากการท่องเที่ยว นอกเหนือจากรายได้ประจำจากแหล่งรายได้เดิมของชุมชน
 - 1.6 ครอบครัวยุคใหม่มีรายได้เพิ่มขึ้นทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น

2. ผลประโยชน์ทางสังคม ที่ชุมชนจะได้รับ ได้แก่

2.1 เกิดการพัฒนาในทางสร้างสรรค์ขึ้นในสังคม

2.2 มีการติดต่อทางสังคมที่มีรูปแบบมากขึ้น

2.3 จะมีสัญญาทางสังคมเกิดขึ้น อันเนื่องจากการตกลงในสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับระบบการท่องเที่ยวของสมาชิกในชุมชน

2.4 สาธารณูปโภคของชุมชน เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา อาจได้รับการพัฒนาหรือปรับปรุงเนื่องจากมีระบบการท่องเที่ยวเข้ามา

2.5 สมาชิกชุมชนจะถูกกระตุ้นให้สนใจพัฒนาการศึกษาของตัวเอง ทั้งการศึกษาในรูปแบบด้านบริการ เทคนิค และอื่น ๆ

2.6 จะเกิดการพัฒนาด้านสาธารณสุข เช่น ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความปลอดภ้ยจากโรคภัย อันสืบเนื่องจากการบริโภคอุปโภคที่ได้รับการพัฒนาขึ้น เพื่อเข้าสู่การท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ

2.7 การบริการทางสังคมอื่น ๆ เช่น ความปลอดภ้ย และการมีระเบียบของสังคมจะได้รับการเอาใจใส่มากขึ้น

ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน

ผลกระทบที่เกิดขึ้นอาจจะมีผลทั้งทางบวกและทางลบ ดังนี้

1. ผลกระทบทางบวก คือ ผลประโยชน์ที่ทางชุมชนได้รับทางเศรษฐกิจและทางสังคม

2. ผลกระทบทางลบ จะมีผลกระทบเกิดขึ้นเนื่องจาก

2.1 ขนาดของชุมชนอาจจะเติบโตเกินไป ถ้าปัจจัยดึงดูดจากการท่องเที่ยวมีกำลังมากและไม่ได้รับการจัดการที่ดี

2.2 โครงสร้างการบริหารของชุมชนอาจเปลี่ยนแปลงไป ถ้าอิทธิพลทางการท่องเที่ยวมีมาก และไม่มีการบริหารจัดการที่ดี

2.3 วัฒนธรรมดั้งเดิม และวิถีชีวิตของชุมชนอาจได้รับผลกระทบ และถูกกลืนจากอิทธิพล วัฒนธรรม และแนวทางชีวิตจากภายนอก

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยว

จากลักษณะทางสังคมกับผลกระทบที่ชุมชนได้รับนั้น ส่งผลให้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทางการท่องเที่ยวในบางส่วน เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทและมี

ส่วนร่วมอย่างแท้จริง สำหรับทิศทางและแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น จะต้องมุ่งไปสู่การร่วมมือในการใช้ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว เพื่อการรองรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วนตามกรอบและลักษณะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในทุกระดับ ได้แก่

1. ระดับนโยบาย จะต้องมีการหาทางให้สมาชิกในชุมชนทุกชุมชน ทุกคน ทุกระดับ รับทราบนโยบายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
2. ระดับแผน จะต้องหาทางให้ชุมชนเข้าใจแบบแผนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้ชัดเจนทุกระดับของแผน
3. ระดับปฏิบัติ ให้สมาชิกชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ทุกชุมชนในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ศึกษาแผนปฏิบัติ แนวทาง และวิธีการปฏิบัติให้เข้าใจ จนสามารถให้ความร่วมมือและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง มีการแนะนำอย่างใกล้ชิดทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ จนกว่าจะมั่นใจได้ว่าสมาชิกชุมชนทุกชุมชน ทุกคน ทุกระดับ ดำเนินการไปถูกทิศทางแล้ว
4. มีการติดตามผล และให้การแนะนำอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น ในการมีส่วนร่วมของชุมชนควรมีตั้งแต่การเตรียมการจัดการ การวางแผนการควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริการ และการได้รับประโยชน์จากการบริการโดยชุมชน ซึ่งจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้การใช้ประโยชน์จะต้องไม่เป็นการเบียดบังทำลายสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมที่ดีจะต้องให้ความสำคัญในรูปแบบของการรวมกลุ่มมากกว่าลักษณะของบุคคล

บทบาทและรูปแบบของชุมชนในการรองรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

สำหรับบทบาทและรูปแบบของชุมชนในการรองรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนอาจจะมีหลายรูปแบบ โดยเมื่อพิจารณาจากพื้นฐาน วัฒนธรรม การปกครองท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชน รูปแบบที่พิจารณาน่าจะเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในระดับการปฏิบัติควรเป็นไปในรูปแบบขององค์กรกึ่งอิสระ ไม่เป็นทางการจนเกินไป โดยมีระบบการได้รับผลประโยชน์ร่วมกันในการจัดรูปแบบขององค์กร บทบาทในการมีส่วนร่วม ได้แก่ การให้ข้อมูล การวางแผน การจัดการควบคุมดูแล การจัดบริการ การจัดกิจกรรมอนุรักษ์ เป็นต้น ทั้งนี้โดยให้สมาชิกขององค์กรและสมาชิกชุมชนได้รับผลประโยชน์ด้านต่าง ๆ คือ

1. ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมแก่คนในชุมชนส่วนใหญ่ ให้มีงานและสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

2. ผลประโยชน์ทางสังคม
3. ความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในความสำคัญของสิ่งแวดล้อม มีความเข้าใจ การอนุรักษ์ และร่วมมือพัฒนาเพื่อความยั่งยืน
4. ความภูมิใจ มีความสุขในความเป็นอยู่ ความร่วมมือในชุมชน เอกลักษณ์ของ ธรรมชาติและวัฒนธรรมของตนเอง เกิดความรักและหวงแหน พร้อมจะอนุรักษ์หรือพัฒนาอย่าง สร้างสรรค์

ดังนั้นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หากชุมชนมีส่วนร่วมมากหรือมีอำนาจเพียงพอในการ ควบคุมการท่องเที่ยว ก็จะช่วยให้เกิดการพัฒนาคอนได้อย่างดี อีกทั้งสามารถจัดสรรผลประโยชน์ ได้อย่างเหมาะสม และเกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้การที่จะให้ชุมชนมีส่วนร่วม สิ่ง สำคัญที่จำเป็นที่สุดคือการให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในการดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อม และการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก

แนวความคิดโครงการท่องเที่ยวเกษตรของหน่วยงานของรัฐ

1. กรมส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (วารสารท่องเที่ยวทรรศน์,2541) ได้จัด “โครงการท่องเที่ยวเกษตร ปีท่องเที่ยวไทย 2541-2542 ” ขึ้นมาเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นชนบทให้เกิดประโยชน์ และเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาแรงงานที่ว่างงานจากการเลิกจ้างของสถานประกอบการในเมือง ที่เดินทางกลับสู่ชนบทในช่วงที่เกิด ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในชนบท นอกจากนี้ยังดึงดูดนักท่องเที่ยว ชาวต่างประเทศให้เดินทางมาเที่ยวประเทศไทยมากขึ้น รวมทั้งกระตุ้นการขยายตัวของการท่องเที่ยว ภายในประเทศ สอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดโครงการปีท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2541-2542 (Amazing Thailand 1998-1999) ด้วย ทั้งนี้โดยมุ่งส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเกษตรซึ่ง สามารถจำแนกออกเป็น ประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

1.1 แหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทเทศกาลหรือปรากฏการณ์ คือ แหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดงานเทศกาลหรือมหกรรมทางด้านการเกษตรที่น่าสนใจ เช่น งานวันทุเรียนโลก งานวันเงาะ โรงเรียน เทศกาลหม่อนไหม หรือเป็นปรากฏการณ์ทางการเกษตรที่น่าสนใจในช่วงเวลาใด

เวลาหนึ่ง เช่น ทุ่งดอกทานตะวันบาน โดยทางกรมส่งเสริมการเกษตรจะจัดงบประมาณสนับสนุนการจัดงานเทศกาลด้านการเกษตรต่าง ๆ ในปี 2541 และปี 2542 ปีละ 10 แห่ง

1.2 แหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทรายบุคคลหรือรายกิจกรรม คือ แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นพื้นที่เกษตรของเกษตรกรรายใดรายหนึ่ง โดยเฉพาะที่ประสบความสำเร็จในการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์เฉพาะอย่าง ซึ่งทางกรมส่งเสริมการเกษตรจะเข้าไปช่วยสนับสนุนด้านเทคโนโลยีและการจัดการให้ดีขึ้น ทั้งในด้านการจัดพื้นที่และวิธีการต้อนรับนักท่องเที่ยว การจัดวางสินค้าแปรรูปและสินค้าหัตถกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยจะดำเนินการในปี 2541 จำนวน 50 ราย และในปี 2542 จำนวน 50 ราย

1.3 แหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทชุมชนหรือหมู่บ้านท่องเที่ยวเกษตร เป็นการดำเนินการร่วมกันในลักษณะของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรในหมู่บ้าน ซึ่งจะมีทั้งประเภทที่พักค้างในหมู่บ้านได้ และประเภทเข้าไปเย็นกลับ ในแต่ละหมู่บ้านท่องเที่ยวเกษตรจะต้องมีกิจกรรมที่เป็นจุดเด่น เช่น หมู่บ้านไม้ดอกไม้ประดับ หมู่บ้านกระดาษสา หมู่บ้านปลูกเห็ด เป็นต้น และจะมีการพัฒนากิจกรรมอื่นๆ ที่น่าสนใจขึ้นมาประกอบด้วย หมู่บ้านท่องเที่ยวจะต้องมีการจัดพื้นที่ให้เป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยว คือ มีลานจอดรถ ที่จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม สถานที่จำหน่ายพืชผลเกษตร สินค้าเกษตรแปรรูป สินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน สถานที่แสดงเกี่ยวกับการเกษตรและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ส่วนที่เป็นพื้นที่การเกษตรของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรในหมู่บ้านแต่ละรายนั้น นักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมหรือร่วมกิจกรรมได้ ส่วนผลผลิตของเกษตรกรเหล่านี้จะนำไปรวมจำหน่ายที่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว สำหรับแหล่งท่องเที่ยวประเภทหมู่บ้านเกษตรนี้ทางกรมส่งเสริมการเกษตร มีเป้าหมายจะเข้าไปพัฒนาและจัดตั้งหมู่บ้านท่องเที่ยวเหล่านี้ 18 แห่ง ในปี 2541 และอีก 20 แห่ง ในปี 2542

2. โครงการท่องเที่ยวเกษตรจังหวัดเชียงใหม่

โครงการท่องเที่ยวเกษตรจังหวัดเชียงใหม่จัดทำขึ้นโดย สำนักงานเกษตรอำเภอ เป็นผู้สำรวจข้อมูลเบื้องต้น และจัดทำรายการท่องเที่ยวขึ้นตามศักยภาพของพื้นที่ โดยยึดรูปแบบการท่องเที่ยวเกษตรตามที่กรมส่งเสริมได้กำหนด และรายงานรายละเอียดการท่องเที่ยวให้สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ทราบ จากนั้นสำนักงานเกษตรจังหวัดจึงได้จัดทำเอกสารรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเกษตรของจังหวัดเชียงใหม่ขึ้น ประกอบด้วย รายการท่องเที่ยวเกษตร

ทั้งหมด 24 อำเภอ โดยแต่ละอำเภอมิรายการท่องเที่ยวเกษตรที่แตกต่างกันไป ซึ่งพอจะสรุปเป็นตัวอย่างดังนี้

2.1 รูปแบบท่องเที่ยวเกษตรประเภทรายบุคคล เช่น สวนสัมมนาธร สวนสัมทรายทอง สวนลิ้นจี่แมงอน สวนลิ้นจี่แม่โจ้ 47 อำเภอฝาง สวนส้มโอระมิงค์ อำเภอเชียงดาว ไร่ชิตชนก อำเภอแม่แตง

2.2 การท่องเที่ยวเกษตรรูปแบบเทศกาล เช่น เทศกาลลิ้นจี่ อำเภอฝาง เทศกาลลำไย อำเภอจอมทอง เทศกาลไม้ดอกไม้ประดับ อำเภอเมือง

2.3 รูปแบบการท่องเที่ยวเกษตรประเภทชุมชนหรือหมู่บ้านเกษตร เช่น หมู่บ้านไม้ดอกไม้ประดับ อำเภอแมริม หมู่บ้านผักปลอดสารพิษ อำเภอสารภี หมู่บ้านปลูกสตรอเบอรี่ อำเภอสะเมิง หมู่บ้านผลิตชา อำเภอแม่แตง หมู่บ้านไม้ดอกไม้ประดับ กิ่งอำเภอแม่ออน หมู่บ้านไม้ดอกไม้ประดับ อำเภอพร้าว ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรของอำเภอต่าง ๆ

นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวเกษตรอื่น ๆ ที่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอต่าง ๆ เช่น ปางช้างแม่สา ผานกกก ฟาร์มผีเสื้อ สวนสายน้ำผึ้ง อำเภอแมริม, เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง, พระธาตุแสนไห อำเภอเวียงแหง, วัดคอยแม่ปิ้ง (หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ) อำเภอพร้าว, ศูนย์ฝึกช้าง อำเภอเชียงดาว, คอยอ่างขาง อำเภอฝาง, คอยอินทนนท์ อำเภอจอมทอง, หมู่บ้านหัตถกรรมบ้านถวายเป็น อำเภอหางดง, โครงการหลวงทุ่งหลวง อำเภอแม่วาง, ศูนย์เพาะพันธุ์สัตว์ปีกนานอน อำเภออ้อมกอย เป็นต้น การจัดรายการท่องเที่ยว มีสองลักษณะ คือ รูปแบบไปกลับภายในวันเดียวและแบบพักค้างคืน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เดือนใจ (2530) ได้ศึกษาผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า นักท่องเที่ยวไม่ให้เกียรติ ไม่สรีททาในเรื่องวัฒนธรรมของชาวบ้าน นอกจากนั้นคนหนุ่มสาวยังมีการเลียนแบบนักท่องเที่ยว เช่น การแต่งกาย การกินอยู่ ภาษาที่ใช้ ดังนั้น ก่อนที่จะมีการนำนักท่องเที่ยวเข้าชมสถานที่ หรือ หมู่บ้านต่าง ๆ ควรมีการเตรียมการให้มีคฤเทศ์แนะนำนักท่องเที่ยวให้รู้จักวัฒนธรรม ประเพณี และความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ของศาสนา เพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม

เบ็ญจา (2527) ศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การท่องเที่ยว ได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวัน เช่น คนในชุมชนไม่มีเวลาไปประกอบกิจกรรมประเพณีและที่ชุมชนชาวเขาที่ได้จากการศึกษา โดยเฉพาะชาวเขาเผ่าม้ง บ้านแม่สาใหม่ ส่วนใหญ่แล้วพื้นที่ที่มีอยู่นั้นจะมีนายทุนไปซื้อเพื่อสร้างเป็นบ้านพักนักท่องเที่ยว แล้วให้ผู้ใหญ่บ้านจัดคนหนุ่มสาวเตรียมการแสดงในแต่ละคืนที่นักท่องเที่ยว โดยชาวเขาได้รับรายได้จากการแสดงเพียงคนละ 15 บาทต่อครั้ง ขณะที่นายทุนได้จากการที่นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวรายละ 1,000-2,000 บาท

โครงการสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (2529) ทำการศึกษา ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาจากหัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวทั้งบริเวณนอกตัวเมืองและในตัวเมืองเชียงใหม่ และศึกษาหมู่บ้านควบคุมพบว่า อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ

1. ด้านการสร้างงาน สร้างอาชีพ รายได้ ราคาสินค้า และการเปลี่ยนแปลงทางประเพณี
2. ในฐานะเป็นปัจจัยร่วมกับอิทธิพลอื่น ๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นคือ ความสัมพันธ์ทางสังคม มลภาวะ การย้ายถิ่น อาชญากรรม การใช้ภาษาพื้นทางสังคม มลภาวะ การย้ายถิ่น อาชญากรรม การใช้ภาษาพื้นเมือง กิจกรรม ทางศาสนา การแต่งกาย การรับประทานอาหาร และดนตรี
3. อิทธิพลของการท่องเที่ยวเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว หรือเพิ่มมากขึ้น

พันธ์ศักดิ์ (2541) ทรรศนะของประชาชนบ้านสะโจ๊ะเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผลการวิจัย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีทรรศนะในระดับที่ดีมากต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีทรรศนะต่อกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ประสานสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทั้ง 4 องค์ประกอบคือ (1) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (2) การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม (3) ประโยชน์ชุมชนและ (4) การศึกษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งประชาชนมีทรรศนะเกี่ยวกับแนวคิดด้านการท่องเที่ยวที่ถูกต้องและเป็นไปในทางยั่งยืน สำหรับปัญหาและอุปสรรค หากจะมีการพัฒนาให้ชุมชนสะโจ๊ะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพยั่งยืนในอนาคตต่อไปนั้นพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่าไม่มีปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนา นอกจากนั้นประชาชนส่วนใหญ่ยังเห็นด้วยอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาให้ชุมชนสะโจ๊ะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพอย่างยิ่ง โดยเร็วและพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาทุกประการ

วิไลภรณ์ (2541) ได้รายงานทรรศนะของเกษตรกรบ้านแม่สาใหม่ หมู่ที่ 6 ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ เกี่ยวกับแนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางศิลปวัฒนธรรม เชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของชุมชน เชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อศึกษาสิ่งแวดล้อม เชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าว เกษตรกรเห็นว่าศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ตลอดจนประเพณีของเผ่าเป็นจุดดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่ควรได้รับการฟื้นฟูและอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ตลอดไป เกษตรกรต้องมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ตลอดไป เกษตรกรต้องมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เพื่อเกิดพลังและจิตสำนึกในการปกป้องฟื้นฟูทรัพยากรทางการท่องเที่ยวให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์ เกษตรกรควรได้รับการฝึกอบรมให้มีความรู้และทักษะในการผลิตของที่ระลึกที่เป็นเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนของตนเองและท้ายสุดเกษตรกรเห็นด้วยว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีผลทำให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้นซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดรายได้เสริม นอกเหนือจากอาชีพหลัก ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ ขาดการสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่องของรัฐบาลและผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งเกษตรกรเสนอแนะว่าควรมีการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค การคมนาคม การประชาสัมพันธ์ การจัดการผลประโยชน์ของชุมชน และการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว